

Bíró Csilla

Seneca Christianus a nagyszombati Sárlos Boldogasszony Társulat kiadványai között*

Tanulmányom első részében a Nagyszombatban működő egyetemi Mária kongregáció, az úgynevezett Mária Látogatása Társulat, vagy más néven Sárlos Boldogasszony Társulat egyik ajándékkönyvét, az 1700-ban kiadott *Seneca Christianust*¹ vetem össze a társulat fő elveivel és szellemiségével.² Tanulmányom második felében pedig egy eddig ismeretlen kéziratot, a Magyar Nemzeti Levéltár Helytartótanácsi Levéltárának egyik anyagát, a II. József által feloszlatott Mária-kongregációk tulajdöntárgyainak összeírását szeretném röviden ismertetni. Későbbi célom a teljes lajstrom magyarázatokkal ellátott megjelentetése.

A nagyszombati Sárlos Boldogasszony Társulatot 1617-ben alapította Pázmány Péter kifejezetten diákok számára.³ 1636-tól csak a filozófus- és teológushallgatók maradtak a társulatban, a fiatalabb tanulók Szeplőtelen Fogantatás Társulat néven váltak ki közülük. Knapp Éva *Pietás és irodalom* című kötetében – melynek függelékében összegyűjtötte a magyarországi társulatok által kiadott könyveket – 19 könyvet sorol fel a Sárlos Boldogasszony Társulat kiadásában.⁴ Közöttük található az 1700-ban megjelentetett *Seneca Christianus*. Átnézve a teljes függelék anyagát, azt látjuk, hogy a magyarországi társulatok által kiadott könyvek között ókori szerzőktől csak elvétve szerepelnek kiadások. Mindössze kettő kötetet említhetünk: az egyik a *Seneca Christianus*, a másik kiadvány szintén nagyszombati, a Papi Szemináriumhoz köthető Gyertyaszentelő Boldogasszony Társulat Boethiusnak *A filozófia vigasztalása* című műve, 1735-ből.⁵ Az ókori szövegeknek éppen ez a kis aránya irányítja rá a figyelmet az ajándékkönyvnek szánt *Seneca Christianus*-kiadásra.

* A tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatói Ösztöndíja támogatásával készült.

1 *Seneca Christianus, id est flores Christiani ex Annaei Senecae Epistolis Collecti, pro Xenio distributi ac dicati...*, Ab alma Sodalitate B. V. M. Elisabeth Visitantis Tyrnaviae M.D.CC. Tyrnaviae: Typis Academicis per Joannem Andream Hörmann, 8°, [24] fol. – RMK II 2022; Čaplovič 2476; Ave Tyrnavia 1700/26.

2 A társulatokról vö. TÜSKÉS Gábor, KNAPP Éva: *Népi vallásosság Magyarországon a 17–18. században*, Budapest, Osiris, 2001.

3 VISKOLCZ Noémi, *17. századi ismeretlen hazai kisnyomtatványok a Magyar Országos Levéltárból*, Magyar Könyvszemle, 123. évf., 2007, 185–199.

4 KNAPP Éva, *Pietás és irodalom*, Budapest, Universitas, 2001, 209–211.

5 KNAPP Éva, *Pietás, i. m.*, No. 18, 215.

A *Seneca Christianus* jezsuita kompiláció – Johann Baptist Schellenberg jezsuita atya (1586–1645) állította össze és adta ki először 1637-ben Augsburgban.⁶ A kötet 1637-től kezdve számos kiadást megélt Európa-szerte, s hamarosan népnyelvi fordításai is megjelentek. Magyarországon is voltak már korábbi kiadásai, 1660-ban Lőcsén jelent meg latinul a Brever-nyomdában;⁷ 1696-ban a nagyszombati egyetem nyomdájában Johann Andreas Hörmann nyomtatásában;⁸ magyar nyelven pedig 1654-ben Bécsben, Kéri Sámuel ferences szerzetes fordításában látott napvilágot.⁹ Az 1700-as nagyszombati kiadás, egy nyolcadrét alakú, 24 lapból álló latin nyelvű könyvecske, a Sárlos Boldogasszony Társulat kiadványa, szintén a nagyszombati egyetemen, Johann Andreas Hörmann nyomtatásában jelent meg. Az 1696-os és az 1700-as kiadást összevetve azt látjuk, hogy a címoldal és az ajánlólevél, azaz az első két fólió kivételével a két kiadás teljesen azonos. Az 1700-as kiadáshoz csak címoldalt és ajánlólevelet nyomtattak újra, ezeket egy másik betűkészletből, a főszöveghez képest nagyobb betűkkel szedték. Az Országos Széchényi Könyvtár két példányát¹⁰ összehasonlítva, jól látszik, hogy az 1700-as kiadás „A” ívének első két lapját kiemelték, és az újonnan kinyomtatott címoldalt és ajánlást ragasztással rögzítették. Ebből levonható az a következtetés, hogy az 1696-os kiadás „főls példányait” hasznosították újra.

Míg az 1696-os kiadás előszava nem nevez meg konkrét személyeket, addig az 1700-ban megjelent kötet két címzettje gróf Esterházy József (1682–1748), a későbbi országbíró, a Társulat rektorhelyettese és gróf Esterházy Ferenc, a Társulat titkára, akik az előszó tanúsága szerint nevükkel és hatalmukkal növelik ezen ajándékkönyvecske jelentőségét. A társulati nyomtatványokban az ajánlás általában a megjelenést támogató személynek vagy személyeknek szólt. Jellemző volt, hogy a társulatokban részt vevő, akár tisztséget is vállaló nemesek sokszor anyagilag is támogatták a társulatot. A főnemesi családok közül különösen

6 *Seneca Christianus, id est flores Christiani...* Augustae Vindelicorum: Aperger, 1637, 88 p., 8°

7 *Seneca Christianus, id est flores Christiani...* Permissu superiorum editi Lucernae: 1645. apud Davidem Hautti, nunc denuo recusi Leutschoviae typis Breverianis, 1660, 12°, p. 120 – RMK II 953; Čaplovič 1085.

8 *Seneca Christianus, id est flores Christiani ex Annaei Senecae epistolis collecti...* Anno M.DC.XCVI., Die Mensis Augusti, Tyrnaviae: typis Acad. per Joan. Andream Hörmann, 8°, fol. [24] – RMK II 1857; Č 2359; Ave Tyrnavia 1696/23.

9 *Keresztyen Seneca az az Lvcivs Annaeivs Seneca leveleiből ki-szedetett és XXXVIII részre osztott keresztyeni viragok...* kinyomtatattak Béchben, Cosmerovius Máté, M.DC.LIV., 12°, p. [28], 188, [10] – RMK I 882.

10 RMK II 1857 és RMK II 2022.

kiemelkedik az Esterházy család támogató jelenléte¹¹, bár ezen könyvecske megjelenését ezúttal nem volt szükséges dotálniuk. Az előszó arról is tudósít, hogy a kötetet a társulat tagjai kapják, és rövid terjedelme ellenére igencsak hasznos a fiatalság számára.

Mi lehetett az oka, mi inspirálhatta a Sarlós Boldogasszony Társulatot egy Seneca-válogatás ajándékkönyvként való terjesztésére? A rövid terjedelmű, könnyen emészthető bölcsességgyűjtemények népszerűsége az írásbeliség hajnalától kezdve egészen a jelenkorig töretlen: az ezekben kínált instant bölcsességek az egyén bármely élethelyzetében útmutatást nyújtanak, s könnyen alkalmazhatóak, elgondolkodtatóak. Seneca erkölcsfilozófijája, életszerű példáival, bárki számára érthető, így a műveiből készült kivonatok bármelyik korban jelenthettek lelki „vademeccum”-ot.

A könyv hasznossága mellett a Nagyszombatban működő jezsuiták Seneca-szeretete lehetett az oka, amiért a Sarlós Boldogasszony Társulat ezt a művet választotta ajándékkötetnek. Turóczi-Trostler József *Keresztény Seneca* című tanulmányában „magyar sztoikus nyárutónak” nevezi azt a körülbelül a 18. század első harmadára tehető időszakot, amikor a nagyszombati egyetem környezetében működő jezsuiták egy kisebb csoportja (például Rajcsányi János, Rajcsányi György, Kapi Gábor, Berzeviczi Gergely, Hidi Gergely) sztoikus szellemű műveket alkotott.¹² Kimutathatóan hatással voltak rájuk az újsztoicizmus eszméi, s ezeket igyekeztek összhangba hozni a jezsuita lelkiség alapelveivel.

Ha a nagyszombati egyetem fennmaradt nyomtatványait számba vesszük, jól látszik, hogy az 1600-as évek legvégétől több, Senecához illetve a sztoicizmus más képviselőihez köthető nyomtatványt is megjelentettek, melyekben a fő hangsúly nem a pogány sztoikus filozófuson, hanem a műveiből kiszűrhető és a keresztény lelkiség elemeivel összeköthető mondanivalón volt.¹³ Ezeknek a kiadványoknak a sorát az 1696-ban megjelent *Seneca Christianus* nyitja, melynek második kiadása a Sarlós Boldogasszony Társulat ajándékkönyve 1700-ból.

Mivel a szakirodalom mindezidáig nem foglalkozott részletes bemutatásával, most röviden foglaljuk össze, hogy pontosan miről, és milyen források felhasználásával szól a *Seneca Christianus*. A 38 rövid fejezetből álló szöveg a keresztény ember mindennapjaihoz,

11 Vö. VISKOLCZ, *i. m.*

12 TURÓCZI-TROSTLER József, *Keresztény Seneca. Fejezetek a kései humanizmus európai és magyarországi történetéből*, Budapest 1937, p. 15–18 és 22–33.

13 Vö. Csilla BÍRÓ, *Elements of the Late Stoic Philosophy in György Rajcsányi's Spiritual Work* Laurus tuta, Acta Antiqua 2014, tom. LIV, fasc. 2–3, 309–318.

problémáihoz, leggyakoribb kérdéseikhez szolgáltató elmélkedésre alkalmas témaköröket, Seneca műveiből kiemelt részletek összeállításával, forrásokra való hivatkozások nélkül. Míg a szakirodalom¹⁴ a kötet címéből kiindulva – azaz *Seneca Christianus, id est flores christiani ex Annaei Senecae epistolis collecti* –, úgy tartja számon, hogy csak Seneca leveleiből származó részleteket használt fel Schellenberg, a szövegek részletes, filológiai alaposágú összehasonlító vizsgálata során arra jutottam, hogy a leveleken kívül szép számban fordulnak elő részletek Seneca dialógusaiból is, elsősorban *A lelki nyugalomról*, *A boldog életről*, *Az élet rövidségéről* és *Az isteni gondviselésről* című műveiből. A *Seneca Christianus* szöveg helyeinek pontos azonosítása a Függelékben olvasható.

Schellenberg kompilátori munkamódszeréről elmondható, hogy Seneca műveinek nagyon alapos ismerete áll mögötte. Egy-egy témakörhöz a legkülönbözőbb levelekből, elmélkedésekből keresi meg az oda illő részleteket, s vannak olyan fejezetek, melyekben szinte mondatonként más és más művet használt fel. Nyelvezetére jellemző, hogy nem tartalmilag, hanem a legkevesebb változtatással veszi át a Seneca-részleteket. Legfeljebb nyelvtanilag egyszerűsít, illetve a hosszabb felsorolásokból hagy el egy-egy elemet. A *Seneca Christianus* fejezetei rendszerint egy Senecától származó rövid, velős szentenciával kezdődnek, melyet a hasonló tematikájú műveiből származó részletek összeszerkesztett szövege követ. Nem jellemző Seneca eredeti mondatainak a keresztény gondolatokhoz alakítása sem, azonban megfigyelhető, hogy a keresztény lelkiséggel a leginkább megegyező részleteket szedgetett össze a kötet összeállítója.

Elgondolkodva azon, hogy ez a Seneca műveiből készült kompiláció hogyan kapcsolódhat a Sárlos Boldogasszony Társulat mindennapjaihoz, azt látjuk, hogy a Mária kongregációk alapelveinek egy része könnyen összeegyeztethető a sztoikus filozófia tanaival. Bár a Mária kongregációk fő célja a katolikus hit erősítése és a Mária kultusz szorgalmazása volt, a nagyszombati Sárlos Boldogasszony Társulat nagyjából a *Seneca Christianusszal* egy időben megjelentetett kézikönyveiben található alapelveket jól kiegészíti és elmélyíti a sztoikus szerzőtől származó válogatás.

A társulat kézikönyvét, a *Manuale Sodalitatis beatae Virginis visitantis*-t többször is megjelentették. A kötetet részletesen bemutatta Knapp Éva az *Officium Rákócziannal*

14 Vö. TURÓCZI-TROSTLER, *i. m.*, 18: „Schellenberg Senecája (1637) formailag az Erasmus–Lipsius-féle florilégiumok családjához tartozik, de kizáróan a levelekre szorítkozik.”

foglalkozó tanulmányaiban,¹⁵ ezért erre itt nem térnek ki, mindössze két kiadásának egy-egy rövidebb részletét ismertetném:

Az 1696-os kiadás (RMK II. 1856) a társulat szabályzatát tartalmazza, 12 pontban összefoglalva.¹⁶ A szabályzatot évente egyszer, általában tanévkezdéskor olvasták fel a tagoknak. A társulat fő célja az erény és a kegyesség, melyeknek megnyilvánulási formái a Máriatisztelet, a Szűzanya erényeinek utánzása, a hozzá való imádkozás, a szentségekben való részesülés és a szorgalmasan végzett tanulmányok. A tagok számára kötelező a gyónás és a szentáldozás bizonyos ünnepnapokon, illetve kéthetente. A társulat előjáróinak minden tiszteletet meg kell adni; a miséken nemcsak részt venni, hanem segédkezni is kötelező. A szabályzat a kötelezően elmondandó imákról is rendelkezik: vasárnaponként Szűz Mária Nagy Zsolozsmáját mondják a tagok, de szó van a reggeli és esti imákról is. Kötelező a rendszeres lelkiismeretvizsgálat és a gyónás; a bűnözési alkalmak és a veszélyes helyzetek kerülendőek. Keressék azonban az erények gyakorlásának lehetőségeit, például ilyen a beteg társak látogatása. Külön hangsúlyt kap a halott társakért való imádkozás, valamint a halotti zsolozsma. Minden hónapban egy kiválasztott patrónusszentet kell külön tiszteletben részesíteni, nyilvános bűnbánatot kell tartani a tagok előtt, a társulat ünnepein kötelező részt venni. A szabályzat utolsó két pontja az elutazó tagokra vonatkozik: bárki, aki elutazik, tagja marad a társulatnak. Aki útra kel, a predestól kérjen ajánlást, hogy az új városban is csatlakozhasson az ottani társulathoz. A tagok bárhol is legyenek, viselkedésükkel a társulat szellemiségét kell tükrözniük. Elvárás az is, hogy egy tag távollétében levélben számoljon be előjáróinak a helyzetéről.

A *Manuale Sodalitatis beatae Virginis visitantis* 1700-as kiadása¹⁷ (RMK II. 2019) nem tartalmazza az előbb ismertetett szabályzatot. Azonban található benne a tagok számára követendő, és mindennapos elmélkedésre ajánlott, 11 pontból álló lista, az úgynevezett *Axiomata vitae*. Míg az előző kiadás szabályzata inkább a tagok gyakorlati útmutatója, az *Axiomata vitae* a keresztény élet alapigazságait fogalmazza meg. Forrásai bibliai locusok,

15 KNAPP Éva, *Officium Rákóczianum: az I. Rákóczi Ferencről elnevezett imádságoskönyv története és nyomtatott kiadásai*, Budapest, Borda Antikvárium, 2000, 28–35.

16 *Pretiosa occupatio sodalis Mariani, seu manuale sodalitatis Beatae Virginis Visitantis in alma A[r]chi-Episcopali Universitate Tyrnaviensi erectae et confirmatae ... Primo excusum eidemque sodalitati in xenium oblatum*. Tyrnaviae: typis academicis, per Joannem Andream Hörmann, 1696, [12] 356, 12° – RMK II 1856; Čaplovič 2358; Ave Tyrnavia 1696/22. A társulat szabályai: 334–340.

17 *Manuale sodalitatis B. Virginis Visitantis, in Collegio Societat. Iesu Tyrnaviae ... Repressum ibidem typis academicis, per Joannem Andream Hörmann, Anno Iubilaeo M.D.C.C., p. [56], 449, [10], 12° – RMK II 2019; Čaplovič 2471; Ave Tyrnavia 1700/24. Axiomata vitae bene instituendae, quotidie animo volvenda: 391–393.*

latin közmondások, valamint jezsuita atyák gondolatai. 1. axióma: az ember arra lett teremtve, hogy felismerje, szeresse és szolgálja az Istent. Ezzel összhangban áll a *Seneca Christianus* XIII. fejezete, amely a magány és a csend szeretetéről, és a mennyei dolgokról való szemlélődésről szól. A 2. axióma: erények által üdvözülni, a bűn által elkárhozni lehet. Ide kapcsolható a *Seneca Christianus* XX. fejezete, mely az erényt mint egyedüli üdvözítőt tárgyalja. A 3. axióma: az élet bizonytalan, a halál biztos, és ítélet következik utána. Ez összeegyeztethető a *Seneca Christianus* III. fejezetével, a halál szükségességéről való elmélkedéssel. A 4. axióma: a halottat csak a tettei – akár jók, akár rosszak – kísérik el, s ezektől függ az örök élet. Ehhez az axiómához szintén a XX. fejezetet társíthatjuk, hiszen az embert nem gazdagsága, társadalmi státusa, hanem egyedül erényei alapján lehet megítélni. Az 5. axióma: a kereszténynek mindent el kell tőnie, és meg kell tennie, hogy tetszen Istennek. Ehhez leginkább a *Seneca Christianus* XII. fejezete kapcsolható, mely az önmegtagadásról szól: ne engedjük, hogy a saját lelkünk a zsarnokunk legyen. A 6. axióma: a halál minden hiábavalóságnak véget vet – Senecánál visszatérő gondolat. A 7. axióma: Isten mindenhol jelen van, mindent lát és hall. A 8. axióma: bármit tűrünk el inkább, mint hogy halálos vétkeket kövessünk el. A 9. axióma: előzzük meg a bűn alkalmait, álljunk ellen a kísértésnek, a bűnösök társaságát kerüljük el. Ehhez a XI. fejezet kapcsolható, mely szintén az embert érő jó és rossz hatásokat tárgyalja. A 10. axióma: vétkeinket azonnal kövesse bűnbánat. Ehhez társítható a XXXVIII. fejezet, mely arról szól, hogy több bűnnel halunk meg, mint ahogy a világra jöttünk. Végül a 11. axióma: különös tiszteletben kell részesíteni a Szűzanyát.

A társulatokról szóló szakirodalom több helyen is említést tesz arról, hogy az iskolákhoz kapcsolódó Mária kongregációknak saját könyvállományuk volt.¹⁸ Hogy ezek pontosan milyen, és hány darab könyvet számláltak, arról egyelőre csak hiányos értesüléseink vannak. A kongregációk tulajdonában lévő könyvekről maguk a kongregációk nem vezettek listát, II. József szerzetesrendi abolíciójakor azonban részletes összeírásokat kellett készíteni a feloszlásra kerülő társulatok vagyonáról, az utolsó szögig, ám ezek a listák nem minden esetben rögzítették a könyvek adatait olyan mértékig, hogy azok alapján azonosíthatóak legyenek. Néhány ilyen inventárium már ismeretes, azonban a Magyar Nemzeti Levéltár Helytartótanácsi Levéltárában őrzött anyagot mindezülig nem vizsgálta a szakirodalom.¹⁹

18 JUHÁSZ Miklós, *Magyarországi konfraternitások a barokk korban*, *Katolikus Szemle*, 58. évf., 6. szám, 1944, 161–169; TÜSKÉS Gábor–KNAPP Éva, *Vallásos társulatok Magyarországon a 17–18. században*, *Néprajzi Látóhatár* I. évf. 1992. 1–2. 28.

19 Jelzete: MNL, Helytartótanácsi Levéltár, Departamentum ecclesiasticum cleri saecularis et regularis 1786, F 34, 154. doboz, 531, 321-es irat. A továbbiakban: *Tabella*.

Először Juhász Miklós említi egy pontatlan jelzettel *Magyarországi konfraternitások a barokk korban* című tanulmányában.²⁰ Az 1785-ből származó, másodréteg méretű 80 oldalas irat pontos címe: *Tabella cum inventariis congregationum Marianarum in regno Hungariae existentium Anno 1785 confectae*. Az összesen 61 Mária kongregáció tulajdonleltárát tartalmazó irat közigazgatási területenként, és az azokon belüli városokban működő iskolákhoz kapcsolódó társulatonként halad. Például Nagyszombat esetében a pozsonyi körzeten belül 50. sorszám alatt hozza az *Academiae Tyrnaviensis Maioris*, 51. sorszámmal az *Academiae Tyrnaviensis Minoris* tulajdonjegyzékét. Mivel iskolához kötött társulatokról van szó, az idősebb diákokat összefogó Sárlos Boldogasszony Társulat az 50. sorszámú társulattal azonosítható.²¹ A lista felsorolja – itt most a teljesség igénye nélkül – az értéktárgyait, zászlóit, szobrait, a társulat albumát, a szertartásokon használt öltözetet, gyertyatartókat, a társulat pecsétjét, azt a kis rézlemezt, amivel az Erzsébetet látogató Szűzanya kis szentképét sokszorosították, a gyertyákat, a magyar szenteket ábrázoló képeket, a bútorokat: szekrényeket és székeket, a kongregáció oltárát. Végezetül a társulat könyveit említi a lista: magyar fordításban: „*A könyvek katalógusa ide nem lett beillesztve, mivel a könyveket innen átszállították Pozsonyba.*”²² Sajnos több információ itt nem szerepel, így egyelőre rejtve maradnak könyvtárájuk adatai, illetve, hogy mi lett a könyvek és a társulat albumának a sorsa.

Az inventáriumról elmondható, hogy a kongregációk könyveit más esetekben igyekeznek részletesebben felsorolni. Például az esztergomi kongregáció esetében külön-külön, egy-egy rövid cím feltüntetésével szerepelnek a könyvek, példányszámukkal együtt.²³ Csak hogy egy-két példával éljek: rögtön az első könyv: *Ars semper gaudendi*, azaz Antonius Alphonsus Sarasa jezsuita atya elterjedt, sztoikus alapokon nyugvó lelkesítő műve; a második a *Via coeli complanata*, az itáliai jezsuita Giovanni Pietro Pinamontitól, de megtaláljuk a szintén jezsuita Giovanni Pietro Maffei *Vita sancti Ignatii*-ját, vagy Nádasi János *Theophilus Marianus*-át. A rövid címek, címrészletek alapján a művek azonosíthatóak, a kiadások helye és ideje kevésbé.

20 JUHÁSZ, i. m., 163, 15. jegyzet

21 *Tabella*, fol. 62–63: No. 50. Districtus Poson[iensis]; nomen academie vel gymnasii: Tyrnavien[sis] Maioris.

22 *Tabella*, fol. 63: „Cathalogus librorum inventario huic non est insertus, cum libri hi translati sunt Posonium.”

23 *Tabella*, fol. 10–11: No. 8. Districtus Budensis, nomen academie vel gymnasii: Strigonien[sis].

Specificatio libellorum:

Ars semper gaudendi; *Via celi complanata*; *Imago filiationis Marianae*; *Epistola S. Fran. Xaverii*; *Vita S. Ignatii* etc.

Azoknál a kongregációknál, ahol találunk valamiféle könyvlistát, a könyvek felsorolásának módja nem következetes. Például az eperjesi kongregáció könyvlajstroma méretek szerint adja meg a könyveket: „Libri ascetici in quarto: 2; Libri ascetici in duodecimo: 42.”²⁴ Ilyen esetekben az azonosítás lehetetlen. Kisebb kongregációk esetében a listát összeállító hivatalnok megelégedett a könyvek darabszámának feltüntetésével. Például Pozsegában: „Különböző lelkeségi könyvek, körülbelül 175 kötet.”²⁵

Azon esetekben, amikor viszonylagos pontosságra törekvő könyvlistát is közölnek, az látszik, hogy a művek zöme kortárs lelkeségi mű, Schellenberg *Seneca Christianusa* azonban nem szerepel köztük. Ókori szerzők közül Ungváron előfordul egy-egy Horatius és Cicero, feltehetően az egyik tag könyvei lehettek, máshol antik szerzőt elvéve sem találunk.²⁶ Így elmondható ezen 1785-ben kelt inventárium alapján, hogy nincs arról adatunk, hogy a *Seneca Christianus* a magyarországi jezsuita Mária kongregációk mindennapjaiban szerepet játszott volna, az egy nagyszombati Sárlos Boldogasszony Társulat kivételével.

24 *Tabella*, fol. 15: Districtus Cassoviensis, nomen academie vel gymnasii: Eperiessien[is]: Libri ascetici in quarto; [...] Libri ascetici in duodecimo; Libri ascetici in decimo sexto; Profani scholastici in quarto, in octavo, in duodecimo etc.

25 *Tabella*, fol. 36: Districtus Zagrabien[is], nomen academie vel gymnasii Poseganae [...]: Varii libri spiritualis utpote tomuli 175.

26 *Tabella*, fol. 30–31, No. 26. Districtus Unghvarien[is]; nomen academie vel gymnasii Unghvariens[is]; [...] Inventarium librorum: [...] Ciceronis de officiis; Eiusdem ad familiares epistolae; [...] Horatius Flaccus.

Függelék

A Seneca Christianus és forrásai

Seneca Christianus Fejezetek	Felhasznált Seneca-művek
I.	Ep 104: 8, 15, 17, 18, 19, 20
II.	De vita beata I: 3, 4; II, 1; Ep 7: 1, 2, 3, 8; Ep 105: 6; Ep 103: 1, 2
III.	De brevitae vitae VII: 3, 4; Ep 30: 1, 10, 11, 18; Ep 70: 3, 17, 18
IV.	De providentia II: 1, 2, 4, 5, 6; III: 3, 9; IV: 6, 7, 8, 12, 16, 13; Ep 13,2; De providentia VI: 3, 4, 5
V.	Ep 88: 2–4, 7–13, 23, 32, 46
VI.	Ep 80:10, 9; Ep 59, 11–13
VII.	De ira lib. III, c. XXXVI: 1–4
VIII.	Ep 116: 3, 2, 6–8; Ep 50: 7, 8; Ep 51: 5, 6, 13, 8, 5; Ep 52: 7; Ep 69, 3–5
IX.	Ep 48: 2, 3; Ep 47: 16–17, 11
X.	Ep 102: 27, 23, 24; Ep 20: 13; Ep 102: 25–29
XI.	Ep 109: 1–5, 14–16; Ep 94: 40, 41; Ep 3: 3–4; De tranquillitate animi VII: 1; Ep 123: 8–12
XII.	Ep 56: 3–8; Ep 114: 24
XIII.	Ep 65: 16–17, 24
XIV.	Ep 67: 1–4, 14; Ep 72: 4; Ep 73: 16
XV.	Ep 77: 10–20; Ep 27: 2; Ep 26: 6
XVI.	De vita beata I: 1; Consolatio ad Pol. IX, IV; Ep 120: 15–17 Ep 58: 22–24; Ep 32: 3–4
XVII.	Ep 107: 2–9, 12
XVIII.	Ep 118: 2–7
XIX.	Ep 28: 1–3; Ep 43: 5; Ep 28: 6–8; Ep 62: 1
XX.	Ep 76: 12–30; Ep 41: 7–8; Ep 76: 31–35; Ep 59: 16–18
XXI.	Ep 1: 2–5; Ep 18: 3–6
XXII.	De ira lib. III, c. XXIV: 2–4; XXV: 1; XXII: 4; XXIX: 2; XXX: 1–2; XXXIV: 1; XLII: 1–3; XLIII: 5
XXIII.	Ep 4: 4; Ep 17: 1; Ep 80: 6; Ep 81: 28; Ep 87: 7; Ep 90: 38; Ep 20: 7; Ep 15: 2; Ep 14: 1
XXIV.	Ep 96: 5; Ep 91: 4–7, 12, 17
XXV.	Ep 110: 10–18; Ep 119: 3, 12–15; Ep 110: 18; Ep 119: 9, 7, 6, 16
XXVI.	Ep 124: 21–24

XXVII.	Ep 79: 17, 18; De vita beata IV: 2; VII:3, 4; XIII: 4; XIV: 2; XX: 6; XVI: 1; XV: 7; VIII: 5; IX: 1, 2
XXVIII.	Ep 94: 56–61, 67
XXIX.	Ep 115: 14–17; Ep 81: 28–29
XXX.	Ep 85: 38, 40–41
XXXI.	Ep 66: 2, 3, 4; Ep 82: 13–14
XXXII.	Ep 59: 11–13
XXXIII.	Ep 83: 18–24
XXXIV.	Ep 44: 4–5; Ep 59: 14, 15, 14
XXXV.	Ep 71: 7, 23–24, 36–37
XXXVI.	Ep 122: 5, 1–4, 6–10, 19
XXXVII.	Ep 74: 16; Ep 9: 18, 19, 20
XXXVIII.	Ep 22: 13; Ep 23: 9–11

Rövidítések:

Ep – Epistulae morales

Consolatio ad Pol. – Consolatio ad Polybium